

DOI: 10.32347/2786-7269.2025.13.852-866

УДК 338.45:621(477.44)

Мищенко В.С.,

mishenko9022@gmail.com, ORCID: 0009-0004-1394-8551,

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І.Ф. Кураса НАН України

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ ЯК ДЗЕРКАЛО КРИЗИ СВІТОПОРЯДКУ

Предметне поле глобальних проблем сучасності володіє низкою специфічних особливостей, які потребують ретельного врахування під час дослідницького процесу – особливо на його початковому етапі. Йдеться насамперед про комплексність цих проблем, про масштабність їхнього впливу і про політико-управлінський аспект, який має декілька відносно автономних складових, а саме: рівень компетентності, політичної відповідальності й слідування у фарватері не індивідуальних і корпоративних, а національних і загальнолюдських інтересів.

Ігнорування таких специфічних ознак стає на заваді не лише знаходженню ефективних відповідей на теоретико-концептуальні виклики, зумовлені глобальними проблемами сучасності, а й загалом унеможливорює адекватне сприйняття існуючих реалій і формату проблем. А якщо формат проблем змістовно невизначений, то визначитися з інструментарієм, який валідний і когерентний наявній проблематиці, практично неможливо.

Наші сучасники змушені констатувати, що технократичний і бюрократичний підхід неоліберального світопорядку попередніх трьох десятиліть довів свою функціонально-інструментальну безпорадність – власне, саме з цієї причини сьогодні абсолютною більшістю аналітиків констатується крах такого світопорядку, його, як висловився Ален Бадью, «суїцидальну елімінацію».

Далекосяжним недоліком нашого сьогодення є приділення гіпертрофованої уваги технологічній складовій у процесі формування відповідей на виклики сучасності: насправді технології можуть ефективно розв'язувати глобальні проблеми, але вони також є носіями ризиків дегуманізації і втрати питомо людської ідентичності, автентики людини як історично-цивілізаційного феномена.

Ключові слова: глобальні проблеми сучасності; криза світопорядку; теоретико-концептуальні виклики; причинно-наслідкові зв'язки; політична відповідальність.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті людству доводиться мати справу з безпрецедентними викликами, що загрожують не лише добробуту окремих країн, а й існуванню людської цивілізації в цілому. Глобальні проблеми на кшталт зміни клімату, виснаження природних ресурсів, соціальної нерівності, міжнародних конфліктів та галопуючого розвитку технологій (нині це стосується насамперед поліастектних викликів, пов'язаних зі штучним інтелектом) потребують невідкладного й адекватного формату загроз реагування. Нестабільність економічних систем, екологічні катастрофи, демографічні кризи та ризики глобальних пандемій ще більше ускладнюють невтішний загальний status quo.

Зловживання інструментарієм інформаційного суспільства призводить до того, що політико-управлінські ініціативи (особливо на глобальному рівні) все частіше набувають однак спецоперацій з нейро-лінгвістичного програмування (НЛП), технологій відволікання уваги від ключових проблем і викликів сьогодення, котрі потребують пріоритетної уваги і консолідованого реагування, на користь концентрації уваги на другорядних аспектах, які насправді віддзеркалюють не глобальні інтереси людської цивілізації, а особисті та корпоративні інтереси груп алармістського впливу.

Інформаційне середовище все більшою мірою перетворюється на сукупність своєрідних кімнат відлуння (*echo chambers effect*), покликає сформувати в споживачів інформаційних послуг упереджену й тенденційну картину світу, яка, за принципом доміно, призводить до закономірних наслідків – вибору на користь хибних пріоритетів, котрі не лише унеможливають формулювання адекватних відповідей на виклики сьогодення, а й стають на заваді смисловій і значеннєвій ієрархізації таких викликів. Жан Бодріяр виразно проілюстрував цей феномен у вигляді іронічного запитання: «А чи була війна в Іраку?»

Актуальність дослідження. Адекватність відображення картини світу (в сенсі сприйняття світу як певної картини, інтерпретаційної версії) відображає рівень і якість світоглядної і політичної культури. Враховуючи як формат викликів на адресу людської цивілізації, так тенденційну збоченість їх висвітлення на рівні ангажованих медіа, об'єктивно й закономірно актуалізується аспект того, що англійською має назву *worldview matters*, тобто *світогляд має значення*. Іншими словами, пріоритетного значення набуває спроможність і вміння мислити системно, що, на думку Робіна Джорджа Колінгвуда означає насамперед і в основному розважливе сприйняття складних ситуацій («in a way that calmly accepts a difficult situation»). Власне, саме з такими ситуаціями й доводиться мати справу нашим сучасникам.

Актуальність теми дослідження обумовлює нагальність потреби пошуку ефективних стратегій подолання глобальних загроз і розробки моделей сталого розвитку, які забезпечать гармонійне співіснування людства та природи. Врахування цих аспектів є критично важливим для майбутнього планети, позаяк подальше ігнорування проблем такого формату містить високу вірогідність фатальних наслідків не лише для окремих країн і регіонів, а й для людства в цілому.

Теоретико-концептуальну основу дослідження утворює комплекс наукових праць, звітів міжнародних організацій та статистичних даних щодо глобальних проблем, а також праці провідних дослідників у галузі соціальної філософії та політології. Якщо соціальна філософія покликана слугувати

своєрідним світоглядним камертоном, критерієм світоглядного масштабування, адекватного й валідного проблемним викликам, то політологія виявляє ступінь праксеологічної (політико-управлінської) відповідності взятих за взірць світоглядних орієнтирів.

Мета і завдання дослідження. Цільовим пріоритетом даного дослідження є аналіз основних глобальних проблем сучасності, їхньої причинно-наслідкової зумовленості та можливих способів розв'язання проблемних вузлів у цій сфері.

Для досягнення окресленої мети пріоритетного значення надано виконанню таких завдань:

- **увизначити** змістовно-функціональні параметри глобальних проблем сучасності та їхнього значення для людства;
- **проаналізувати** причини виникнення глобальних проблем і їхні наслідки для людства;
- **систематизувати** основні підходи до класифікації глобальних проблем;
- **здійснити** смислову і значеннєву ієрархізацію глобальних викликів на адресу людства;
- **визначити і конкретизувати** специфіку інформаційного порядку денного, який формує уявлення про глобальні проблеми сучасної цивілізації на рівні суспільної (насамперед масової) свідомості;
- **окреслити** пріоритетні засоби досягнення мети ефективного розв'язання проблеми глобальних викликів сьогодення і переформатування світопорядку на принципах сталого розвитку, в основі якого – забезпечення інтересів людини і людства, а не окремих гешефтярів від неолібералізму.

Методологія дослідження. Мета дослідження визначила пріоритетність використання таких наукових методів дослідження:

- **аналітичний метод** – для потреб осмислення поліаспектих реалій і взаємовпливів глобальних проблем сучасності;
- **системний підхід** – задля розгляду глобальних проблем у взаємозв'язку, враховуючи їхній взаємопотенціуючий вплив на людство та природу;
- **метод аналогій і екстраполяцій** – з метою виявлення споріднених проблемних аспектів і способів ефективного реагування на них;
- **метод компаративного аналізу** – з метою співставлення різних глобальних викликів та пошуку ефективних стратегій їх подолання;
- **прогностичний метод** – для визначення можливих сценаріїв розвитку цивілізації та аналізу перспектив подолання глобальних криз.

Основна частина. Наше сьогодні є періодом кризи і навіть докорінної деконструкції світопорядку, встановленого, висловлюючись концептуальною метафорою, на руїнах Берлінського муру – тобто за результатами перемоги Заходу в Холодній війні, а також розпаду Варшавського договору та СРСР. Тектонічні зрушення у сфері світопорядкових реалій не означають втрати Заходом статусу основної силової компоненти сучасності – вони віддзеркалюють більшою мірою потребу переглянути принципи функціонування західних демократій, а також усунення дисбалансів і шахраювання з цінностями, внаслідок чого основними вигодоотримувачами масштабних ініціатив і проєктів було не людство в цілому чи країни Заходу зокрема, а персональні та корпоративні інтереси вузького кола осіб, які латентно приватизували право говорити від імені «прогресу», «потреб і вимог сьогодні» й т. ін.

Як аргументовано зазначає З. Самчук, «абсолютною більшістю аналітиків кризовий стан сучасного світопорядку визнається якщо не причиною, то наслідком практично всіх кризових явищ і тенденцій сучасності – починаючи з невдоволеності процесами глобалізації, бенефіціарами якої є вкрай обмежене коло носіїв корпоративних інтересів, і закінчуючи посиленням міжнародної напруги й конфліктогенності воєн. Цілком об'єктивно й закономірно, що кризовий status quo сучасного світопорядку спонукає до пошуків засобів переформатування світопорядку на принципах функціональної ефективності» [3, с. 266].

З огляду на тісний взаємозв'язок сучасного світопорядку та практично всіх кризових явищ і тенденцій сучасності варто ретельно проаналізувати специфіку глобальних проблем сучасності – тієї системної сукупності загроз, яка має планетарний функціональний масштаб, впливає на всі сфери життя людства і потребує спільних зусиль для їхнього вирішення. Чи не ключовою специфічною ознакою глобальних проблем сучасності є їхній всеохопний характер: вони не обмежуються кордонами окремих країн, а впливають практично на весь світ, незалежно від рівня розвитку, географічного розташування та політичного устрою.

Термін «глобальні проблеми» виник у другій половині ХХ століття, коли стало очевидним, що низка викликів загрожує існуванню людства та потребує нагальних відповідей. Визначення цього поняття може відрізнитися залежно від контексту, але загалом воно включає загрози, які мають такі характерні риси:

1. *масштабність* – проблеми охоплюють увесь світ і впливають практично на все людство;
2. *комплексність* – вони взаємопов'язані: вирішення однієї проблеми може вплинути на інші;

3. *тривалий вплив* – більшість глобальних проблем не мають швидкого розв'язання, а потребують довготривалих стратегій;

4. *необхідність міжнародної співпраці* – їх можна мінімізувати лише спільними зусиллями держав та міжнародних організацій.

До глобальних проблем традиційно відносять екологічні загрози (зміна клімату, забруднення довкілля), демографічні виклики (перенаселення, старіння населення), економічні труднощі (бідність, нерівність), політичні кризи (збройні конфлікти, тероризм), технологічні загрози (штучний інтелект, контроль над біотехнологіями).

Глобальні проблеми сучасного світу виникають під впливом складної сукупності факторів, які взаємодіють і посилюють один одного. Наслідки глобальних проблем уже відчутні в різних сферах життя. Вони негативно впливають на соціальну стабільність, економічний розвиток, міжнародні відносини та навіть саме існування людства.

Сталий розвиток – одна з ключових концепцій сучасної політичної філософії та екологічної етики, яка прагне гармонізувати економічний прогрес зі збереженням навколишнього середовища та соціальною справедливістю. Перехід до життєдіяльності на принципах сталого розвитку є цілком об'єктивною і нагальною потребою, позаяк ресурси планети небезмежні.

Серед ключових напрямів, що мають значний вплив на майбутнє людства, дослідники виокремлюють екологічні виклики, демографічні зміни, проблеми ресурсозабезпечення, енергетичну кризу, соціально-економічну нерівність, політичні конфлікти та технологічні загрози. До переліку найбільш взаємопов'язаних та критично важливих проблем варто віднести екологічні загрози, демографічні та соціально-економічні виклики, а також політичні конфлікти та технологічні загрози: ці фактори здійснюють визначальний здебільшого вплив на глобальну стабільність, якість життя та перспективи розвитку цивілізації, тому їхній аналіз набуває пріоритетного значення.

Екологічні проблеми є однією з фундаментальних загроз. Вони включають зміну клімату, забруднення довкілля, звуження ресурсного діапазону біорізноманіття та виснаження природних ресурсів. Ці явища виникають з причин стрімкого зростання населення, індустріалізації, нераціонального використання природних ресурсів та відсутності ефективних механізмів екологічного контролю. Екологічна криза має глобальний характер, оскільки її наслідки відчутні в усіх регіонах світу, незалежно від рівня економічного розвитку чи географічного розташування.

Основною складовою екологічних проблем фаховим середовищем визнається зміна клімату, яка загрожує стабільності екосистем, економічному розвитку та безпеці людства. Основною причиною цього явища є збільшення

концентрації парникових газів у атмосфері, зокрема вуглекислого газу (CO₂), метану (CH₄) та оксидів азоту (N₂O). Викиди цих газів утворюються внаслідок спалювання викопного палива, вирубки лісів та індустріального виробництва.

Забруднення повітря, води та ґрунтів є ще одним екологічним викликом, який негативно впливає на здоров'я людей і природні екосистеми. Основні джерела забруднення – викиди промислових підприємств, транспортні засоби, сільськогосподарська діяльність та побутові відходи. Основні джерела забруднення води – промислові та побутові стоки, використання пестицидів і добрив у сільському господарстві, витоки нафти. Внаслідок цього відбувається деградація водних екосистем, зменшення запасів питної води та поширення інфекційних хвороб. Щорічно наша планета поповнюється понад 2 мільярдами тонн твердих побутових відходів, значна частина яких не підлягає переробці. Звалища є джерелами забруднення ґрунтів і води, а також виділяють метан – потужний парниковий газ.

Упродовж попереднього півстоліття темпи вимирання видів зросли в десятки разів порівняно з природними показниками. Основними причинами втрати біорізноманіття є вирубка лісів, зміна клімату, забруднення та браконьєрство. Виразно простежується порушення екосистемного балансу, що призводить до зменшення врожаю, посилення ерозії ґрунтів і поширення інвазивних видів. Очевидних ознак набуває втрата природних ресурсів, необхідних для медицини та сільського господарства (чимало лікарських препаратів отримані з рослин, які нині знаходяться на межі зникнення). Що стосується сподівань на залучення «зелених» технологій і функціонування на принципах «зеленої» економіки, то вони поки не виправдовуються з огляду на неспроможність «зелених» технологій забезпечити поточний попит на енергетичні ресурси.

Екологічні проблеми у форматі зміни клімату, забруднення довкілля та втрати біорізноманіття становлять відчутну загрозу для майбутнього людства. Вони взаємопов'язані та потребують комплексного підходу для їхнього вирішення. Попри значні зусилля міжнародних організацій і науковців, проблема загострюється низьким рівнем екологічної свідомості, недостатнім правовим регулюванням та економічним егоїзмом окремих держав. Розв'язання цих проблем можливе лише за умови комплексного підходу – активної співпраці світового співтовариства, впровадження сучасних технологій та переходу до екологічно відповідальної моделі розвитку.

Втім, як іронічно зауважив зірка американського стендап-монологу Джордж Карлін, не настільки страшними є екологічні проблеми, наскільки небезпечними й деморалізуючими в своїх наслідках є способи боротьби з ними.

Ця сентенція лягла в основу написання Джоржіо Агамбеном алармістської книги «Профанація» [6].

Після виразних ілюстративних презентацій Жана Бодрійра профанативна й симулятивна складові ледь не всіх сфер суспільної життєдіяльності епохи постмодерну вже не викликає ні сумнівів, ні розпачу, однак усе ще зберігається прикрість з приводу того, що час від часу профануванню підлягають аспекти, які потребують максимальної виразності й недвозначності. В даному разі йдеться, зокрема, про демагогічний наратив глобального потепління, який ігнорує чимало прописних істин кліматології [8; 9].

На жаль, ігноруванням фундаментальних положень науки про клімат проблема не вичерпується: новітні транснаціональні «бізнесмени від екології» пішли значно далі, застосовуючи симбіоз популізму, демагогії, пропаганди та нейро-лінгвістичного програмування з метою аж ніяк не розв'язання кліматичних проблем, а отримання надприбутків у de-facto шахрайський спосіб.

Принагідно зазначимо, що цей тренд має вже столітню апробаційну спадкоємність, відколи фундатор сучасної пропаганди Едвард Бернейс (він же – за сумісництвом племінник Зигмунда Фрейда) сфабрикував дані медичних досліджень щодо значення сніданку для організму людини. Це було зроблено на замовлення фірми з виготовлення бекону «Beech-Nut Bacon». Через кілька років після цієї оборудки шахрайство було викрите, але ні Бернейса не притягли до кримінальної чи хоча б адміністративної відповідальності; ні з «Beech-Nut Bacon» не стягли десятки мільйонів доларів, отриманих у формі прибутків від такої реклами. Зрештою, навіть ніхто з дієтологів і гастроентерологів не вважав за потрібне розвінчати міф про «визначальність сніданку для організму людини». А якщо міф не розвінчати, то він продовжує жити й навіть претендувати на статус «міфу ХХ століття», кидаючи статусний виклик іншому міфу – концептуалізованому в 1930 році Альфредом Розенбергом.

Сьогодні ми вже оперуємо розлогою емпіричною базою, яка підтверджує створення впродовж двох попередніх десятиліть тенденційних алармістських кінофільмів про небезпеку зміни клімату. Ці кінострічки недвозначно претендували на статус «документальних» і «наукових», хоча насправді були втіленням тенденційності та шахраювання фактами. Такий аспект виразно висвітлив Том Ніколз у резонансній книзі «Смерть експертизи» [10].

Між іншим, чимало науковців уже подали до суду в США, звинувачуючи режисерів подібних пропагандистським маніпуляцій у неприйнятному використанні їхньої наукової репутації для досягнення тенденційних і фальсифікованих висновків. Не підлягає сумніву, що з приходом до влади у

США Дональда Трампа розгляд таких позовів у суді буде інтенсифіковано, тож найближчим часом ми дізнаємося багато цікавого й повчального.

Принагідно зазначимо, що в промові на Генеральній асамблеї ООН у 2018 році 45-й президент США Дональд Трамп наголошував: «Відповідні держави мають захищатися від загрози своєму суверенітету не лише з боку керівництва глобалістів, а й від нових форм примусу і домінування». Він мав на увазі, що для більшості наднаціональних бюрократичних структур та їхнього політичного лобі в провідних країнах світу екологічний наратив фактично не має жодного стосунку до екології, а натомість переслідує суто меркантильну й клептократичну мету отримання мегаприбутків «із нічого» й забезпечення глобального контролю («Environmentalism is about money and control. Not about the environment») [12].

Оскільки в межах сучасного формату дискурсу квазінаукова істерія про зміну клімату не підлягає верифікації, то після перемоги на президентських виборах Дональда Трампа Сполучені Штати на початку 2025 року вирішили вийти з Паризької угоди про зміну клімату (Paris Climate Agreement), заощаджуючи в такий спосіб близько \$1 трлн щороку.

Вихід зі ще однієї забюрократизованої структури заощадить Сполученим Штатам близько \$500 млн: йдеться про Всесвітню організацію охорони здоров'я (World Health Organization) – структуру, яка патологічно впевнена в тому, що чим інтенсивніший бюрократичний пресинг і регламентація суспільної життєдіяльності, тим вища якість здоров'я в межах не лише окремого соціуму, а й людства в цілому. І це при тому, що ВООЗ ніколи (!) не здійснювала навіть секторального моніторингу охорони здоров'я. Натомість вона наполягає, що здоров'я людства опиниться під безпрецедентною загрозою без нав'язаних нею локдаунів, «відносно безпечних» вакцин, «абсолютно не корупційних» тендерних обладунків із Китаєм та глобальних заходів, які вона сама ж і створила.

Ілюстративно покажемо результати розслідування, результати якого «The Irish Regan Show» оприлюднило в рубриці «Розкрито схему «спливаючого вікна» громадської організації Обама-Байдена» (Obama-Biden NGO «Pop Up» Scheme Exposed). Йдеться про «вікно можливостей», яке виникає раптово, тобто яке не має під собою об'єктивних підстав і закономірних передумов. Таким вікном можливостей у перших числах листопада 2024 року скористалися вісім неурядових і нібито неприбуткових організацій «екологічного профілю»: на їхню діяльність із федерального бюджету США адміністрацією Джоєфа Байдена було виділено астрономічну суму \$27 млрд. Найбільший «шматок пирога» відхопила фантомна структура «Climate United» (генеральний директор Beth Vafford), на яку було виділено майже \$7 млрд. Трохи менше

поцестило «Coalition for Green Capital» (генеральний директор Richard Kauffman) – \$5 млрд. із державного бюджету США. На цьому тлі зовсім сирітський статус має «Rewiring America» (генеральний директор Ari Matusiak), яка отримала «лише» \$500 млн. [11].

Як з'ясувалося, некогерентний, невалідний і неадекватний рівню загроз спосіб розв'язання глобальних проблем загалом і екологічного кластеру зокрема перетворюється на ще одну глобальну проблему – й не виключено, що на найбільш небезпечно за своїми комплексними деморалізуючими наслідками й негативними системними впливами буквально на всі сфери життєдіяльності людства.

Демографічні та соціально-економічні проблеми є одними з викликів сучасної цивілізації, оскільки вони безпосередньо впливають на рівень життя населення, стабільність держав та глобальний розвиток. До основних проблем у цій сфері належать перенаселення, старіння населення, міграційні процеси, підвищення рівня соціальної нерівності, бідність та безробіття. Всі ці фактори взаємопов'язані та мають довготривалий вплив на майбутнє людства.

Перенаселення є визначальною проблемою для країн, де ресурси не відповідають темпам зростання населення. Хоча демографічне зростання може сприяти економічному розвитку, воно також створює численні виклики. Висока щільність населення призводить до дефіциту продовольства, води та житла, збільшення рівня забруднення та знищення природних екосистем. Особливо гостро ця проблема стоїть у країнах Азії та Африки, де через високий рівень народжуваності ресурси використовуються на межі можливостей.

З іншого боку, в багатьох розвинених країнах спостерігається зворотний демографічний тренд – старіння населення. Завдяки розвитку медицини та покращенню умов життя люди стали жити довше, однак це призводить до додаткового навантаження на соціальні системи.

У сучасному світі спостерігається велика економічна нерівність: з одного боку, багатство зосереджене в руках невеликої частини населення; з іншого боку, мільйони людей живуть у злиднях. Це спричиняє соціальну напругу, політичну нестабільність та масові протести.

Мільйони людей не мають доступу до чистої води, якісної їжі, медичної допомоги та освіти. Це призводить до високого рівня смертності, злочинності та загострення соціальних конфліктів.

Безробіття є одним із ключових соціально-економічних викликів, особливо серед молоді. Відсутність робочих місць сприяє зростанню злочинності, депресії серед населення та міграційним кризам.

Демографічні та соціально-економічні проблеми є складними та взаємопов'язаними, а їх розв'язання потребує комплексного підходу,

включаючи міжнародну співпрацю, соціальні реформи та запровадження нових економічних моделей.

Аспект глобальних проблем та їхнього розв'язання тісно пов'язаний з концептуалістикою впливу технологій на суспільство. Технологічний прогрес завжди був рушійною силою цивілізації, оскільки своєю інноватикою відкривав нові можливості. Разом із тим він створював етичні виклики й ризики, які мають непередбачувані наслідки для людства. В даному разі йдеться про інструментальну амбівалентність технологій, які за різних умов і обставин можуть виконувати діаметрально протилежні функції – бути як засобом розв'язання глобальних проблем, так і фактором загострення і поглиблення таких проблем.

Принагідно зазначимо, що понад півстоліття тому в книзі «Технологічне суспільство» Жак Еллюль концептуалізував підхід, згідно з яким технічний прогрес є функціонально автономним процесом, який так чи інакше вийде з-під контролю людини [7]. Такий висновок обумовлений тією обставиною, що **розвиток технологій підкоряється лише логіці ефективності, а не аксіологічним орієнтирам чи етичним критеріям.**

В епоху інформаційного суспільства можливості медіа все частіше перетворюються на інструментарій ведення інформаційної війни і забезпечення того, що нині прийнято називати *soft power*. Важко не погодитися з тезою про те, що «мова як засіб влади, за допомогою якого люди переслідують власні інтереси, часто набуває відверто тенденційних, конфронтаційних, агресивних ознак і функцій. Сутність, внутрішню логіку й загрози цього явища для сучасного суспільства переконливо проілюстрував Карстен Бредемайер у книзі «Чорна риторика». Ще більша потенційна небезпека тенденційності й конфронтаційності мови полягає в тому, що такий формат комунікації прокладає шлях для мовно-комунікативної інволюції, стагнації, деградації і спотворення мовно-комунікативної сфери та її суспільних функцій» [2, с. 87].

Тенденційна інформаційна істерія є саме тим інструментом і засобом, за допомогою якого досягається мета надання прискорення згубним ідеям і проектам за рахунок формування середовища масового психозу (*mass psychosis*). У такому збоченому інформаційному середовищі патологічна піднесеність і примітивний фарс химерно поєднується з параноїдальними фобіями ящиків Пандори та пророцтв Касандри. Вірусний принцип поширення так званої постправди, а також тенденційної і відверто фальсифікованої інформації призводить до ефекту ілюзії вибору, виразно змальованої Льюїсом Керролом засобом метафори *кроляча нора* (*Rabbit hole*), яка означає превалювання ілюзій над реаліями [4].

В епоху, яка за наполяганням багатьох аналітиків уже отримала назву неоліберальна (прогресистська) антиутопія, чи не основним політтехнологічним засобом є технологія приділення уваги другорядним факторам. Її цільовим орієнтиром є відволікання уваги від факторів посправжньому першочергових – на кшталт бюрократичної неефективності, управлінської некомпетентності, політичного дилетантства і привласнення бюджетних коштів в астрономічних масштабах. Провідні вітчизняні дослідники з цього приводу роблять висновок, що «гіпертрофія другорядного, приділення лівової частки часу й уваги абсолютно неістотній тематиці чи навіть буквально *flatus vocis* (себто порожньому звуку) є причиною і водночас наслідком застосування навіювальних технологій нейро-лінгвістичного програмування, плацебо-ефектів та індоктринації як механізму промивання мізків» [3, с. 273].

Втім, технологія приділення уваги другорядним факторам «не є чимось унікальним чи екстраординарним: ще Арістотель переконливо окреслив змістовний рельєф явища *акциденції* як дечого неістотного, необов'язкового, випадкового, мінливого, тобто того, що постає смисловим антиподом і антагоністом *ессенції* – сутнісного, автентичного, імперативного, достеменно притаманного предметам, феноменам і процесам. Акциденція є наслідком рефлексів, рефлекторного, а не рефлексійного (інтелектуального) сприйняття дійсності. Ключова загроза пов'язана з тим, що неадекватність сприйняття дійсності робить перспективи її перетворення за оптимістичним сценарієм примарними, а сподівання на успіх – профанативними» [1, с. 191].

Апріорна проблемність інформаційного супроводу глобальних проблем сучасності пов'язана з тим, що смисл слів завжди неостаточний і дифузний, а конкретно-історичної визначеності йому надає правлячий прошарок (якщо, звичайно, він добровільно не уникає такої спокусливої можливості), створюючи так звану *новомову* і концептуалізовану за її допомогою *альтернативну реальність*. Існують різні концептуальні підходи до аргументації причин такого стану речей. Приміром, якщо ви не в змозі *дієво впливати на реальність*, то чому б не спробувати *контролювати уявлення про реальність*?!

Річ у тім, що в більшості випадків не дійсність сама по собі, а слова про дійсність формують свідомість, визначають особливості смислової структуризації світобудови та значеннєвої ієрархізації світопорядку. Новомова покликана не *відображати* світ, а *зображати* його відповідно до суспільно-політичних інтересів і вподобань, утілених в інформаційному порядку денному (*agenda*). А це, як аргументовано проілюстрував Оса Еріксдоттер в антиутопії «Бійня», означає, що **кожну ідею можна довести до рівня абсурду, фатального для перспектив функціонування суспільства**. Зрештою, моторошні передбачення на кшталт фактора новомови та

цензурування у форматі «speech is dangerous» були виразно змальовані ще Джорджем Оруеллом у романі-антиутопії «1984» [5].

Власне, крах неоліберального світопорядку значною мірою є об'єктивним і закономірним наслідком утілення на рівні суспільно-політичного праксису гасла у формі «дружньої поради» з оруеллівського бестселера: *не вірте своїм вухам і очам – вірте нам, бо ми знаємо краще*. Як наслідок, світопорядкові реалії сучасності почали в найдрібніших деталях нагадувати класику антиутопій – зокрема, «Книгу джунглів» («The Jungle Book») Редьярда Кіплінга (Rudyard Kipling) та «дивовижний новий світ» Олдоса Хакслі.

Мимоволі виникають виразні аналогії з «Міністерством Правди» Джорджа Оруелла, яке практикує що завгодно (брехню, упередженість, демагогію, пропаганду тощо), тільки не саму правду. І як тут не віддати належне Оруеллу за його безпрецедентно влучні пророцтва – на кшталт того, що прийдуть часи, коли справжні фашисти на кожному кроці кричатимуть про боротьбу з фашизмом. Утім, чи не найбільш небезпечним за своїми суспільними наслідками є влучне зауваження Оруелла: чим більше суспільство віддаляється від правди, тим більше воно ненавидить тих, хто її оприлюднює.

ВИСНОВКИ. Неадекватний (тенденційний, популістський, демагогічний, навіювальний тощо) спосіб реагування на глобальні виклики сучасності призвів до того, що замість розв'язання проблемних вузлів людству доводиться мати справу зі ще однією проблемою, яка за рівнем своєї всезагальності не поступається глобальним, а за рівнем прикладного значення призвела до кризового стану світопорядкових реалій, до критичної втрати дієздатності світопорядкових механізмів і до фактичного функціонального паралічу світопорядку як системи взаємодії багатьох елементів у форматі регіонального і глобального масштабування.

Формат глобальних проблем сучасної людської цивілізації актуалізує насамперед потребу адекватних засобів сприйняття існуючих реалій, рівня загроз та викликів сьогодення. Йдеться про необхідність цілеспрямованого культивування світогляду, який буде не лише глибоким і проактивним, а й таким, що відповідатиме фундаментальним канонам наукового знання – тобто об'єктивістським (не тенденційним), неупередженим до альтернатив, придатним для верифікації тощо. Рівень викликів на адресу людської цивілізації також потребує ефективного використання трансверсальних світоглядних підходів, застосування системного методу, залучення ресурсів адогматичного, критичного й стратегічного мислення.

Значні перешкоди на шляху розв'язання глобальних проблем сучасності створюють труднощі зі здійсненням критеріально виразної (а тим більше – консенсно прийнятної) демаркації між прагматизмом та егоїзмом національних

інтересів. Цей проблемний аспект додатково драматизується тією обставиною, що, як з'ясувалося, так звані «глобальні цінності насправді є цінностями деяких локальних суб'єктів і груп впливу, а наратив глобальних цінностей використовується з маніпулятивно-навіювальною метою переконати людство в безальтернативності шляху, визначеного глобальними цінностями. А що стосується інтернаціоналізації, то її вигодоотримувачами, як з'ясувалося, є далеко не кожна нація і національне освітнє середовище, втягнуте у вир цієї тенденції. Тому оптимістичні реляції щодо інтернаціоналізації доречні вочевидь не скрізь і так само вочевидь не завжди» [1, с. 88].

За таких умов і обставин «пріоритетного значення як для соціальної теорії, так і суспільної практики, набуває *аспект інформаційно-комунікативної гігієни*. Тут виникає безліч запитань, починаючи з того, наскільки реалістичним є виконання цього завдання, враховуючи монопольну перевагу суспільно-політичних сил, які паразитують на інформаційній істерії, і закінчуючи персонально-інституційним аспектом: хто і в який спосіб виявиться спроможним ефективно протистояти стагнації, деградації і спотворенню мовно-комунікативної сфери та її суспільних функцій» [2, с. 87]. Втілення на рівні суспільно-політичного праксису інформаційно-комунікативної гігієни перебуває в безпосередній залежності від функціонального стану деліберативної демократії (не *маніфестованого*, а *фактичного*), від рівня світоглядного масштабування, політичної культури і політичної відповідальності, від розвиненості критичного й аналітичного мислення.

З приводу приділення гіпертрофованої уваги технологічній складовій у процесі формування відповідей на виклики сучасності варто зробити таке узагальнення: йдеться про принципову недоречність пов'язувати перспективи розв'язання проблем (будь-яких, а тим більше – глобальних) з тією чи іншою інструментальною опцією. Річ у тім, що інструменти не володіють статусом і компетенціями суб'єктності: вони – класичні об'єкти, яких використовують на власний розсуд справжні суб'єкти – індивіди, корпоративні об'єднання, країни, регіони тощо. І лише від повноцінних суб'єктів залежить доцільність і спосіб використання об'єкта-інструмента за конкретних обставин.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н.П. Освітнє середовище: єдність форми та змісту як імператив фективності. *Дис. ... доктора філософії за спеціальністю «033 – Філософія»*. Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ, 2024. 243 с.
2. Кузьоменська Л. Мова як фактор комунікативної ефективності. *Вища освіта України*. № 4 (2022). С. 79–88.
3. Самчук З.Ф. Парадигма здорового глузду як інструмент реновації світопорядку. *Просторовий розвиток: Науковий збірник /* Головн. ред. О. Шкуратов. К., КНУБА, 2025. Вип. 12. С. 266–285.

4. Секрети філософської казки «Аліса в Країні Див» та аналіз. Біографія і міфи про Льюїс Керрол. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=a4ncLfYD3ns>.
5. 10 моторошних передбачень Джорджа Орвелла в «1984», які справдилися! URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RaYQarIHbQ>.
6. Agamben G. *Profanazioni*. Roma: Nottetempo, 2005. 108 p.
7. Ellul J. *The Technological Society*. Vintage Books, 1964. 449 p.
8. How Ice Ages Happen: The Milankovitch Cycles. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iA788usYNWA>.
9. Inconvenient Truth: 32 Climate Predictions Proven False | Facts Matter. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=E1e5HAZo4iw>.
10. Nichols T. *The Death of Expertise: The Campaign against Established Knowledge and Why it Matters*. Oxford University Press, 2018. 280 p.
11. Obama/Biden NGO Scheme Exposed as Rubio Slashes 83% of USAID. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nwR3z8d7gJ4>.
12. The ESG Collapse: Al Gore, Intel, BlackRock, and the Failed Promise of “Sustainable” Investing. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZfKVCcV-WcQ>.

PhD student **Myshchenko Valerii Serhievich**,
Kuras Institute of Political and Ethnic Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine

GLOBAL PROBLEMS OF THE MODERN AGE AS A MIRROR OF THE CRISIS OF THE WORLD ORDER

The subject field of global problems of the modern age possesses a number of specific features that require careful consideration during the research process - especially at its initial stage. First and foremost, this refers to the complexity of these problems, the scale of their impact, and the political-administrative aspect, which includes several relatively autonomous components, namely: the level of competence, political responsibility, and alignment not with individual or corporate interests but with national and universal human interests.

Ignoring such specific features obstructs not only the search for effective responses to the theoretical and conceptual challenges posed by global problems but also renders it generally impossible to adequately perceive the existing realities and the nature of these problems. If the structure of a problem is conceptually vague, then identifying tools that are valid and coherent with the current issues becomes practically impossible.

Our contemporaries are forced to acknowledge that the technocratic and bureaucratic approach of the neoliberal world order of the past three decades has proven functionally and instrumentally ineffective. It is precisely for this reason that the vast majority of analysts today declare the collapse of this world order—its, as Alain Badiou put it, "suicidal elimination."

A far-reaching drawback of our present time is the disproportionate focus on the technological component in the process of responding to modern challenges. In reality, technologies can effectively address global problems, but they also carry risks of dehumanization and the loss of uniquely human identity—the authenticity of the human being as a historical and civilizational phenomenon.

Keywords: global problems of the modern age; crisis of the world order; theoretical and conceptual challenges; adequate perception of existing realities; cause-and-effect relationships; political responsibility.

REFERENCES

1. Bondarenko N.P. Osvitnye seredovyshche: yednist' formy ta zmistu yak imperatyv fektyvnosti. *Dys. ... doktora filosofiyi za spetsial'nistyu «033 – Filosofiya»*. Kyiv: Kyiv natsional'nyy universytet budivnytstva i arkhitektury, Kyiv, 2024. 243 s. {In Ukrainian}
2. Kuz'omens'ka L. Mova yak faktor komunikativnoyi efektyvnosti. *Vyshcha osvita Ukrayiny*. № 4 (2022). S. 79–88. {In Ukrainian}
3. Samchuk Z.F. Paradyhma zdorovoho hluzdu yak instrument renovatsiyi svitoporyadku. *Prostorovyy rozvytok: Naukovyy zbirnyk / Holovn. red. O. Shkuratov*. K., KNUBA, 2025. Vyp. 12. S. 266–285. {In Ukrainian}
4. Sekrety filosofskoyi kazky «Alisa v Krayini Dyv» ta analiz. Biohrafya i mify pro L'yuis Kerrol. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=a4ncLfYD3ns>. {In Ukrainian}
5. 10 motoroshnykh peredbachen' Dzhordzha Orvella v «1984», yaki spravdylsya! URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RaYQarlHibQ>. {In Ukrainian}
6. Agamben G. *Profanazioni*. Roma: Nottetempo, 2005. 108 p. {In English}
7. Ellul J. *The Technological Society*. Vintage Books, 1964. 449 p. {In English}
8. How Ice Ages Happen: The Milankovitch Cycles. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iA788usYNWA>. {In English}
9. Inconvenient Truth: 32 Climate Predictions Proven False | Facts Matter. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=E1e5HAZo4iw>. {In English}
10. Nichols T. *The Death of Expertise: The Campaign against Established Knowledge and Why it Matters*. Oxford University Press, 2018. 280 p. {In English}
11. Obama/Biden NGO Scheme Exposed as Rubio Slashes 83% of USAID. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nwR3z8d7gJ4>. {In English}
12. The ESG Collapse: Al Gore, Intel, BlackRock, and the Failed Promise of “Sustainable” Investing. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZfKVCcV-WcQ>. {In English}